

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία

Β΄ Λυκείου

Θεματική ενότητα:

Σοφοκλέους, «Αντιγόνη»: Εισαγωγή στο αρχαίο ελληνικό

θέατρο, το δράμα και την τραγωδία

Τίτλος:

«Σύνταξη παρουσίασης βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης της Αντιγόνης του Σοφοκλή σε περιβάλλον Wiki»

Συγγραφή: ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΛΚΑΣ

Εφαρμογή: ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΛΚΑΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Θεσσαλονίκη 2012

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνια 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Σύνταξη παρουσίασης βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή σε περιβάλλον Wiki

Δημιουργία σεναρίου

Λάμπρος Πόλκας

Εφαρμογή σεναρίου

Λάμπρος Πόλκας

Διδακτικό αντικείμενο

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία Γενικής Παιδείας

Τάξη

Β΄ Λυκείου

Χρονολογία

Δεκέμβριος 2012

Διδακτική/Θεματική Ενότητα

Σοφοκλέους, «Αντιγόνη»: Εισαγωγή στο αρχαίο ελληνικό θέατρο, το δράμα και την αρχαία ελληνική τραγωδία

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Νεοελληνική Γλώσσα

Χρονική διάρκεια

+ /- 9 διδακτικές ώρες

Χώρος

Ι. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: σχολική τάξη, εργαστήριο πληροφορικής

Εκτός σχολείου: σπίτι

II. Εικονικός χώρος: διαδίκτυο, Wiki του μαθήματος, ιστολόγιο της τάξης

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Ο διδάσκων θα πρέπει:

- Να έχει συστηματική γνώση του συνολικού έργου της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή και να μπορεί να εποπτεύει το περιεχόμενο και τη μορφή της επαρκώς.
- Να γνωρίζει ζητήματα που αναφέρονται στην πρόσληψη της «Αντιγόνης» στη νεότερη και σύγχρονη γραμματεία και ειδικότερα στο θέατρο.
- Να διαθέτει προηγούμενη εμπειρία στον συντονισμό και τη διαχείριση της συνεργατικής παραγωγής λόγου στο περιβάλλον Wiki.
- Να έχει στοιχειώδεις γνώσεις επεξεργασίας βίντεο και διαχείρισής του στο διαδίκτυο και στα περιβάλλοντα Web 2.0.

Ο μαθητής θα πρέπει:

- Να κατέχει γενικές, εισαγωγικές γνώσεις για το αρχαίο ελληνικό θέατρο, το δράμα και ειδικότερα την τραγωδία.
- Να έχει αφομοιώσει τα περιεχόμενα της ενότητας «Παρουσίαση και κριτική μιας θεατρικής παράστασης» του σχολικού εγχειριδίου «Έκθεση-Έκφραση», τεύχος Β΄.
- Να είναι σε θέση να συντάσσει κείμενα σε δομημένες παραγράφους.
- Να έχει προηγούμενη εμπειρία στη συνεργατική παραγωγή λόγου στο περιβάλλον Wiki και να μπορεί να διαχειρίζεται ιστοσελίδες του διαδικτύου.

Υποδομές/πόροι:

Στο εργαστήριο πληροφορικής: ένας κεντρικός εξυπηρετητής (server) του εκπαιδευτικού, με τον οποίο συνδέονται, μέσω τοπικού δικτύου (LAN), έξι υπολογιστικοί σταθμοί εργασίας των μαθητών. Όλοι οι υπολογιστές (με Windows xp)

έχουν, μέσω του διαδικτύου, πρόσβαση στο Wiki μαθήματος (<http://vitaena.pbworks.com/>) με προσωπικούς λογαριασμούς (user id & password). Στη σχολική τάξη απαιτούνται υπολογιστής με σύνδεση στο διαδίκτυο και βιντεοπροβολέας. Στο σπίτι οι μαθητές εργάζονται σε προσωπικούς υπολογιστές με πρόσβαση στο διαδίκτυο.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Λάμπρος Πόλκας: «Σύνταξη παρουσίασης βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή σε περιβάλλον Wiki», Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Β΄ Λυκείου, 2012.

Το σενάριο αντλεί

-

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο σενάριο αυτό οι μαθητές παρακολουθούν, πρώτα, ολόκληρη βιντεογραφημένη θεατρική παράσταση της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή, με σκοπό, προτού διδαχθούν συστηματικά τη σχετική τραγωδία μέσα από το αρχαίο κείμενο, να γνωρίσουν εποπτικά και με παραστατικό τρόπο τη συνολική υπόθεση του έργου, καθώς επίσης βασικά στοιχεία του περιεχομένου και της μορφής του. Παράλληλα, το σενάριο αποτελεί μια πρώτη δοκιμαστική εφαρμογή θεωρητικών γνώσεων που κατέχουν οι μαθητές σχετικά με το αρχαίο θέατρο, το δράμα, καθώς επίσης με αντιπροσωπευτικά, κατά ποσόν και κυρίως κατά ποιόν, μέρη της αρχαίας τραγωδίας. Στη συνέχεια, οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες και παρακολουθώντας τμήματα της βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης της «Αντιγόνης», ασκούνται στη συνεργατική παραγωγή λόγου στο περιβάλλον Wiki ως προς τέσσερα μέρη της βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης: α) τον τρόπο δραματοποίησης του μύθου,

β) το ήθος-χαρακτήρα των ηθοποιών, γ) τις ιδέες-διανοήματα του έργου, και δ) τις εφαρμοσμένες στη βιντεογραφημένη παράσταση εκδοχές της όψεως (σκηνοθεσία, σκηνικά, κοστούμια, κτλ). Τελικό προϊόν των συνεργατικών δραστηριοτήτων των μαθητών στο περιβάλλον του Wiki είναι η δημιουργία μιας παρουσίασης της βιντεογραφημένης παράστασης της «Αντιγόνης» στο Wiki με έμφαση στα τέσσερα προηγούμενα μέρη της. Η παρουσίαση-κριτική δημοσιεύεται στο ιστολόγιο της τάξης.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο, το σενάριο δίνει έμφαση στην *επιτελεστική διάσταση* “performance” της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή, στο βαθμό που το συνταγμένο κείμενό της προοριζόταν τόσο για ακρόαση όσο και κυρίως για παράσταση (Halleran, 2005· Wiles, 2009: 15-18). Ο παραστασιακός λόγος της αρχαίας τραγωδίας, στη συγκεκριμένη περίπτωση και της «Αντιγόνης», συναρτάται άμεσα με τη διαφορετική, ανάλογα με τον χρόνο και τον χώρο, πρόσληψή της από το κοινό (Steiner 2001· Mee & Foley 2011). Η θεατρική πρόσληψη της «Αντιγόνης» είναι μία από τις επιτελεστικές της εκδοχές με την οποία έρχονται σε επαφή με το προκείμενο σενάριο οι μαθητές.

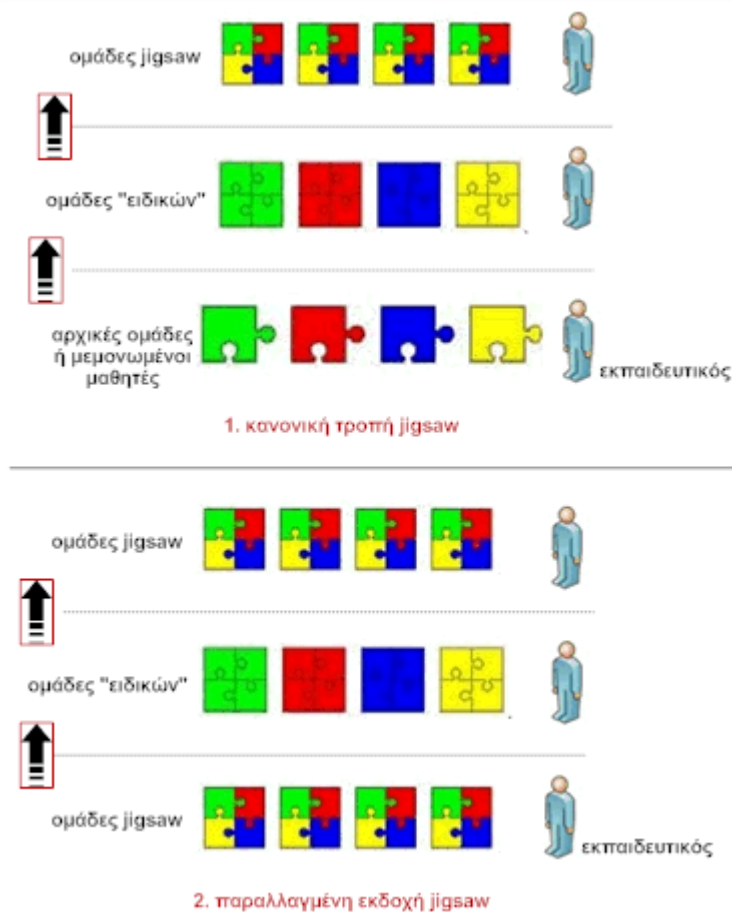
Το ίδιο, εξάλλου, το έργο του Σοφοκλή διαθέτει εξαιρετικά ευλύγιστο δυναμισμό, ώστε να μπορεί να διαβαστεί για διαφορετικούς σκοπούς και από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Τα ερωτήματα που θέτει επιτρέπουν διαφορετικές απαντήσεις κάθε φορά που το προσεγγίζουμε, καθώς ο στόχος του Σοφοκλή είναι να διερευνήσει το νόημα της θνητότητας αφενός και του ανθρώπινου αφετέρου μέσα στον αλληλοεξαρτώμενο κόσμο των θεών, της πόλης και της φύσης (Segal 1995: 15). Η σημασία της «Αντιγόνης», στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν αποβλέπει στην αναπαραγωγή και μετάδοση ενός μυθολογικού υλικού, αλλά στην ανάλυση και την ερμηνεία του με την παρουσίαση κινήτρων δράσης και επίκαιρου προβληματισμού

(Ιακώβ, 1998: 62). Για τους μαθητές, κατ' επέκταση, η «Αντιγόνη» είναι ένα παραδειγματικό έργο “play”, με το οποίο μπορούν να δοκιμάσουν ελεύθερα τα όρια της δικής τους συμπεριφοράς, καθώς επίσης τις σχέσεις τους με τους άλλους και τον κόσμο γενικότερα.

Σε αυτό το ερμηνευτικό πλαίσιο, αν «το συνολικό νόημα έργου διαμορφώνεται και ενεργοποιείται στο σημείο της πρόσληψής του» (Martindale, 1993: 3), υποκινώντας διαφορετικές και συνάμα υπεύθυνες ανταποκρίσεις από την πλευρά του αναγνώστη (Rosenblatt, 1978: ix), η θεατρική του πρόσληψη, με διά-μεσο πόρο το βίντεο, προϋποθέτει τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με τρόπον ώστε να επιτευχθεί η κατάλληλη ανταπόκριση των μαθητών και ως θεατών (Teasley & Wilder, 1997: 48). Η συνεργασία τους στην παραγωγή λόγου, όσον αφορά αντιπροσωπευτικά μόρια της παραστασιακής εκδοχής της τραγωδίας, είναι μια εισαγωγική πρόσκληση ενίσχυσης της επικείμενης κριτικής τους ανάγνωσης μέσω της προηγούμενης ενεργητικής θέασης.

Ως προς τις στρατηγικές μάθησης, στο σενάριο εφαρμόζεται το σχήμα της *συνεργατικής μάθησης με την υποστήριξη του υπολογιστή* “Computer Supported Collaborative Learning” – από τα πιο πρόσφατα ερευνητικά παραδείγματα για την προαγωγή της συνεργατικής γνώσης, την ανάπτυξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων και διερεύνησης και την καλλιέργεια σύνθετης σκέψης των μαθητών με τη βοήθεια των ΤΠΕ (Dillenbourg, 1999· Stahl, et al. 2006). Εφαρμόζεται, ειδικότερα, παραλλαγμένη η μαθησιακή στρατηγική της *της συνεργατικής συναρμολόγησης* “jigsaw method” (Aronson & Patnoe, 1997). Για λόγους οικονομίας χρόνου, στο σενάριο οι ομάδες των «ειδικών» μαθητών δεν σχηματίζονται καθ' οδόν, όπως ισχύει στην κανονική τροπή jigsaw, αλλά αναλαμβάνονται εξ αρχής με ρόλους στις ομάδες (παραλλαγμένη εκδοχή) (Εικόνα 1):

Εικόνα 1: Κανονική τροπή (1) και παραλλαγμένη εκδοχή (2) της στρατηγικής jigsaw

Λαμβάνονται, τέλος, υπόψη στο προκείμενο σενάριο οι σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις της παραγωγής του γραπτού λόγου, σύμφωνα με τις οποίες το γράψιμο θεωρείται δυναμική και όχι στατική διαδικασία (Κουτσογιάννης, 1998: 19-20· 68). Αυτό σημαίνει ότι τα κείμενα που συντάσσουν οι μαθητές δεν θεωρούνται οριστικά, τελειωμένα προϊόντα που γράφονται άπαξ, αλλά μπορούν να επανελέγχονται και να βελτιώνονται μέσα από τις διαδικασίες της επαναγραφής και αναθεώρησης με βάση τις διορθώσεις/υποδείξεις όχι μόνο του εκπαιδευτικού αλλά και των ίδιων των μαθητών.

Στο πλαίσιο του σεναρίου ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως υποστηρικτής-εμπυχωτής της μάθησης, που βοηθάει στην ταχύτερη πνευματική ωρίμανση των

μαθητών (ζώνη της εγγύτερης ανάπτυξης), ενθαρρύνει και δημιουργεί κίνητρα, ως μέλος αφενός των ομάδων, που διατυπώνει ισότιμα την άποψή του, και ως σύμβουλος αφετέρου και «τρίτος» αναγνώστης, που είναι διαρκώς διαθέσιμος για υποστήριξη και συμβουλές.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να εμβαθύνουν σε βασικές έννοιες και μέρη (κατά ποσόν και κατά ποιόν), της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας, παρακολουθώντας τον εφαρμοσμένο μετασχηματισμό τους σε μια σύγχρονη βιντεογραφημένη θεατρικής παράσταση της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή
- Να προβληματιστούν σε θεμελιώδεις, θεματικούς και ιδεολογικούς, άξονες της σχετικής τραγωδίας, που αναφέρονται: στη διαμάχη ανάμεσα στο γραπτό δίκαιο των ανθρώπων και το άγραφο εθιμικό των θεών, στις σύνθετες διαπλοκές ανάμεσα στην οικογένεια-οίκο και στη δημόσια-πολιτική ζωή, στον συγκρουσιακό ρόλο των φύλων και των ηλικιών, στις αντίπαλες σχέσεις, με τα συνεπακόλουθά τους, ανάμεσα στους φορείς της αδυναμίας και της δύναμης.
- Να συγκρίνουν τις προηγούμενες θεμελιώδεις αρχές με τη σημερινή πραγματικότητα και τα προσωπικά τους βιώματα, αναστοχαζόμενοι για τη διαχρονική τους παρουσία, την εξαφάνιση ή και τη μετάλλαξή τους
- Να συνειδητοποιήσουν ότι το διαχρονικό νόημα της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας δεν είναι ούτε σταθερό ούτε αυταπόδεκτο, αλλά ότι εξαρτάται από τις διαφορετικές χρονικές στιγμές πρόσληψής του από το κοινό, που το αναπαριστάνει και το διασκευάζει/μεταφράζει για να εκφράσει δικές του ανάγκες και αξίες.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να εφαρμόζουν σχετικές με την αρχαία ελληνική τραγωδία έννοιες και ορολογία, που γνώρισαν στην Εισαγωγή του σχολικού τους εγχειριδίου.
- Να ασκηθούν στην ακρόαση και τη θέαση του μεταφρασμένου παραστασιακού λόγου της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας.
- Να προσλάβουν τον μεταφρασμένο παραστασιακό λόγο του έργου ως δημιουργική διαδικασία εμπλουτισμού του πρωτότυπου λόγου με νέα στοιχεία, που το ενισχύουν και το αναδεικνύουν εξασφαλίζοντας έτσι την επιβίωσή του.
- Να ενισχύσουν τις δεξιότητές τους στη συνεργατική, προφορική και γραπτή, έκφραση των προσωπικών τους απόψεων, με αφορμή ιστορικά, πολιτιστικά, ιδεολογικά και θεατρικά, ζητήματα της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας.

Γραμματισμοί

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να καλλιεργήσουν δεξιότητες κριτικής ανάγνωσης των οπτικών ισοδυνάμων των γραπτών κειμένων, αξιοποιώντας πόρους της κινούμενης εικόνας.
- Να επιλέγουν, να συνδυάζουν και να αξιολογούν στοιχεία από εικονιστικές και κειμενικές πηγές πληροφόρησης.
- Να ασκηθούν στη συνεργατική παραγωγή λόγου δουλεύοντας σε ομάδες και αξιοποιώντας εργαλεία και υπηρεσίες του διαδικτύου και του Web 2.0.
- Να επεξεργάζονται και να συνθέτουν πληροφορίες τις οποίες να μπορούν να εμπλουτίζουν, να βελτιώνουν και να αναθεωρούν μέσω του διαλόγου και της αλληλοδιόρθωσης.
- Να προβληματιστούν για τον τεχνητό, ιστορικά και κοινωνικοπολιτισμικά προσδιορισμένο, χαρακτήρα των ψηφιακών μέσων.

Διδακτικές πρακτικές

Οι διδακτικές πρακτικές συνοψίζονται στο Ε

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Το σενάριο αφορμάται από το διαπιστωμένο γεγονός ότι στα μαθήματα Γενικής Παιδείας οι μαθητές της Β΄ Λυκείου, εξαιτίας του εξεταστικοκεντρικού φόρτου εργασιών τους στις κατευθύνσεις, αδιαφορούν. Ειδικότερα, η διδασκαλία αρχαιογνωστικών μαθημάτων, όπως η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, προσεγγίζεται κειμενοκεντρικά και λογοκεντρικά και πολύ λίγο ως δραματικό υλικό (Παπάζογλου, 2001: 143). Η πρώτη θεώρηση περιθωριοποιεί τη θεατρική διάσταση του κειμένου, αντιμετωπίζοντάς το ως λογοτεχνικό και, γενικότερα, ως γραμματειακό είδος. Η δεύτερη, η λογοκεντρική, συμπληρώνοντάς την πρώτη, θεωρεί ότι η θεατρική παράσταση και η ζωντανή παρουσία του ηθοποιού και του θεατή αποτελούν συμπλήρωμα μόνο, ή ατελές υποκατάστατο, του γραπτού κειμένου και του αναγνώστη. Όπως έχει επισημανθεί (Μιχελάκης, 2008: 624), στη δεύτερη περίπτωση υπόκειται «η μεταφυσική της απουσίας, η οποία προτάσσει την υπεροχή του γραπτού λόγου έναντι του προφορικού, του κειμένου έναντι του θεάματος, του δράματος έναντι της παράστασης, του μέρους που επιβιώνει αναλλοίωτο έναντι εκείνου που χάνεται ως εφήμερο».

Οι ισχύουσες αυτές θεωρήσεις/ προσεγγίσεις, μεταφέροντας στη διδασκαλία ενός μαθήματος Γενικής Παιδείας πρακτικές του αφυδατωμένου αρχαιοκεντρισμού της Θεωρητικής Κατεύθυνσης, παραγνωρίζει καταστατικές αρχές του αρχαίου δράματος, όπως αυτή της υποκριτικής εκτέλεσης-παράστασής του μπροστά σε κοινό, στερώντας από τους μαθητές τη δυνατότητα να απολαύσουν το έργο και, παράλληλα, βλέποντάς το, να το κρίνουν παίρνοντας θέση για τις ιδέες, τις φόρμες και τις αξίες του. Στην αποκατάσταση αυτού του ζητήματος αποσκοπεί με τις προτεινόμενες δραστηριότητες το σενάριο αυτό.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Η περιθωριοποιημένη χρήση της παραστασιακής πρόσληψης της «Αντιγόνης» στη διδασκαλία υποβάλλεται καταρχάς από το διδακτικό εγχειρίδιο, το οποίο μόνο στο τέλος της [Εισαγωγής](#) αναφέρει, σε μία σύντομη παράγραφο, την επίδραση που άσκησε η αρχαιοελληνική τραγωδία στο νεότερο θέατρο, και η οποία παρουσιάζεται, εντελώς αποσπασματικά, στο [Επίμετρο](#) με τις *Αντιγόνης* του Ανουίγ και του Μπρεχτ. Όσο για τις εικόνες, που εμφανίζονται περιοδικά στο διδακτικό εγχειρίδιο, στον βαθμό που δεν συνοδεύονται από συγκεκριμένες πληροφορίες των παραστάσεων από τις οποίες προέρχονται, διακοσμούν απλώς τα κείμενα. Ύστερα, στις σχετικές [Οδηγίες](#) διδασκαλίας για το μάθημα των αρχαίων ελληνικών στο Λύκειο συστήνεται ότι, «σε πραιρετική πάντοτε βάση, [οι μαθητές] μπορούν να αναλάβουν την προετοιμασία μιας παράστασης τραγωδίας ή άλλου θεατρικού έργου, στο πλαίσιο εμπράγματης σπουδής της θεατρικής διάστασης και της σκηνικής οικονομίας των διδασκομένων δραματικών έργων».

Οι προηγούμενες συστάσεις προϋποθέτουν την ολοκλήρωση της διδασκαλίας, η οποία ωστόσο δύσκολα στην πράξη ολοκληρώνεται, λόγω έλλειψης επαρκούς διδακτικού χρόνου. Το αποτέλεσμα είναι οι μαθητές όχι μόνο να αγνοούν βασικές συνιστώσες εξέλιξης και τροπής του περιεχομένου και της μορφής του τραγικού έργου αλλά και να στερούνται την απόλαυσή του στη συνολικότητά/ καθολικότητά του, στον βαθμό που οι συντελεστές και τα θεατρικά σημεία της παράστασης με τους θεατές συγκροτούν ένα αδιάσπαστο όλον (Τσαρμποπούλου, 2000: 302). Το προκείμενο σενάριο, τοποθετώντας την παρακολούθηση και την κρίση της θεατρικής παράστασης στην αρχή της διδασκαλίας, μετά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας της Εισαγωγής, φέρνει την παραστασιακή εκδοχή της τραγωδίας από το περιθώριο στο κέντρο, εφαρμόζοντας τόσο τις αδρανείς ως προς την εφαρμογή τους διατυπώσεις της [σκοποθεσίας](#), που αναφέρονται στη θεατρική της διάσταση, όσο και τις σχετικές υποδείξεις για σύνταξη μιας παρουσίασης θεατρικής παράστασης, οι οποίες υπάρχουν τόσο στο σχολικό εγχειρίδιο της Έκθεσης-Έκφρασης Β Λυκείου (Τσολάκης, κ.ά.

2005: 196) όσο και στο εγχειρίδιο αξιολόγησης του ΚΕΕ (1999: 319) για το ίδιο μάθημα.

Επιπρόσθετα, η πρόταξη της βιντεογραφημένης θεατρικής παράτασης στην αρχή της διδασκαλίας δεν αντιδιαστέλλει τη θεατρικότητα έναντι της κειμενικότητας (Taplin, 1996), αλλά υποστηρίζει επαγωγικά την ενίσχυση της κατανόησης της δεύτερης μέσω της πρώτης. Δάσκαλος και μαθητές, στο πλαίσιο της ερμηνείας του κειμένου, έχουν τη δυνατότητα να προβούν σε συγκρίσεις μεταξύ του γραπτού κειμένου και της θεατρικής του απόδοσης και να συζητήσουν ιστορικές, πολιτιστικές και καλλιτεχνικές παραμέτρους του έργου όσον αφορά την παραγωγή και την πρόσληψή του. Δημιουργούνται έτσι ασφαλέστερες προϋποθέσεις για την ενεργητικότερη εμπλοκή των μαθητών στη σύλληψη και τη διαμόρφωση του νοήματος του έργου.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Το σενάριο εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες που παρέχουν σήμερα τα ψηφιακά οπτικά μέσα και οι τεχνολογίες του διαδικτύου ως προς τις πολύτροπες αναπαραστατικές εκδοχές (κινούμενες και ακίνητες) των γραμμικών κειμένων. Σε θεωρητικό επίπεδο οι δυνατότητες αυτές, μετασχηματίζοντας τη διεπιφάνεια χρήσης του υπολογιστή σε θέατρο, όπως εύστοχα έχει επισημάνει η Laurel στην κλασική της μελέτη *Computers as Theatre* (1993: 36 κ.ε.), δεν διαρρηγνύουν τόσο τις παραδοσιακές μας σχέσεις με τα κείμενα όσο αναδεικνύουν τις παραγνωρισμένες οπτικές/ εικονιστικές τους διαστάσεις που ανάγονται στην ελληνική αρχαιότητα. Οι μαθητές, ενόψει της ανάγνωσης του κειμένου της «Αντιγόνης», προσλαμβάνουν μια εκδοχή βιντεογραφημένης παράστασής της ακούγοντας και βλέποντας ως σύγχρονοι θεατές.

Το οπτικό μέσο που χρησιμοποιείται εδώ, το βίντεο, λειτουργεί ως *προκαταβολικός οργανωτής* “advance organizer”: ως, δηλαδή, κατάλληλα σχετικό και προσαρμοσμένο εποπτικό μέσο, που εισάγεται ενόψει της διδασκαλίας νέου

κειμενικού υλικού, με σκοπό να διευκολύνει την πληρέστερη κατανόησή του (Ausubel, et al. 1978: 170-171). Δεν αγνοείται ωστόσο ότι το βίντεο έχει τον δικό του κώδικα και ότι, κατ' επέκταση, η «γλώσσα» που χρησιμοποιείται στη βιντεογραφημένη «Αντιγόνη» δεν μπορεί να μελετηθεί με την ίδια γραμματική της θεατρικής παράστασης. Η άσκηση των μαθητών με τη «γλώσσα» του βίντεο και τις φιλικές τεχνικές μέσω των οποίων το αρχαίο έργο παριστάνεται δεν απασχολεί συστηματικά στο σενάριο αυτό. Υπενθυμίζεται, ωστόσο, από τον εκπαιδευτικό στους μαθητές, όπου και όταν χρειάζεται κατά τη διάρκεια εκτέλεσης των δραστηριοτήτων, ότι χρησιμοποιούν έναν υβριδικό πόρο, που δεν μπορεί να υπολογιστεί ο ίδιος ως μέσο (με την κυριολεκτική σημασία του όρου), αλλά λειτουργεί ως όχημα άλλων μέσων (Willems 2007: 36), όπως είναι στην προκειμένη περίπτωση η θεατρική παράσταση της «Αντιγόνης».

Το γεγονός ότι το βίντεο δεν είναι ένα πλήρες και εντελώς ανεξάρτητο μέσο (όπως λ.χ. η κινηματογραφική ταινία, η θεατρική παράσταση ή μια τηλεοπτική σειρά) δεν σημαίνει ότι ο ανώνυμος σκηνοθέτης δεν έχει, με τις επιλογές του, «κρύψει» όψεις της θεατρικής παράστασης, εφόσον εστιάζει κάθε φορά σε συγκεκριμένους ηθοποιούς ή σε μέρη της σκηνής, κατευθύνοντας έτσι την προσοχή του θεατή σε συγκεκριμένα σημεία. Οι μαθητές, έτσι, προειδοποιούνται στο σενάριο για το ότι η κάμερα δείχνει λιγότερα από ό,τι το μάτι του θεατή στη θεατρική παράσταση της «Αντιγόνης» μπορεί να δει. Επίσης, ότι ο τεχνολογικός εξοπλισμός που χρησιμοποιείται στη λήψη και την επεξεργασία της συγκεκριμένης βιντεογραφημένης παράστασης επηρεάζει καθοριστικά την τεχνική της ποιότητα και αρτιότητα, κατ' επέκταση και την αποτελεσματική της πρόσληψη από τους θεατές.

Παρά τα αναπόφευκτα μειονεκτήματα που έχει η παρακολούθηση της βιντεογραφημένης «Αντιγόνης» έναντι της θεατρικής της παράστασης, τα οφέλη από την αξιοποίησή της στο σενάριο είναι εν δυνάμει αρκετά: ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει τον έλεγχο της βιντεογραφημένης παράστασης, κινώντας

την μπρος-πίσω ή σταματώντας την εξέλιξή της, για να συνεχίσει την παρακολούθησή της αργότερα, όποτε και όπου ο ίδιος επιθυμεί. Ο έλεγχος αυτός, όταν δεν είναι μηχανιστικός, δίνει την πρόσθετη δυνατότητα στους μαθητές να αναλύσουν ακριβέστερα την παράσταση ή να τη μελετήσουν συστηματικότερα στις λεπτομέρειές της. Η λειτουργία, εξάλλου, της βιντεογραφημένης παράστασης στη διδασκαλία μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά ευλύγιστη, έναντι της μονιμότητας της θεατρικής της εκδοχής, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να προσθέσουν τη δική τους ερμηνεία στο ούτως ή άλλως ρευστό νοημά της. Ο συνδυασμός ολόκληρης, πρώτα, της βιντεογραφημένης παράστασης με την αποσπασματική, στη συνέχεια, παρακολούθησή της, στο εσωτερικό των ομάδων των μαθητών, σκοπό έχει την υπέρβαση των σχετικών ερευνητικών διλημμάτων όσον αφορά την αξιοποίηση του βίντεο γενικότερα στη διδασκαλία (King, 2002: 513-514· Seferoglu, 2008: 2).

Ως προς το συνεργατικό περιβάλλον παραγωγής λόγου, το Wiki, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να κρίνουν μία ανάμεσα σε πολλές άλλες αναπαραστατική εκδοχή της τραγωδίας. Τα Wikis προσφέρονται κατεξοχήν για το συνεργατικό γράψιμο και τη διδασκαλία του, εξαιτίας δύο εγγενών χαρακτηριστικών τους: την απλότητα και την ευλυγισία τους (Meishar-Tal & Gorsky, 2010· Kessler, 2009· Lundin, 2008: 435). Με βάση το πρώτο χαρακτηριστικό, την απλότητα, παρέχεται η δυνατότητα στους μαθητές να δομήσουν οι ίδιοι τόσο τον τρόπο της κειμενικής τους εργασίας όσο και το πώς θα λειτουργήσει το ίδιο το Wiki, προσαρμόζοντας έτσι τους δύο αυτούς τρόπους στις δικές τους καταστασιακές ανάγκες, τα στίλ μάθησης και γραψίματος. Όσο για την ευλυγισία, το Wiki συμβάλλει στη δημιουργία συνεργατικών καταστάσεων στο γράψιμο, επιτρέποντας στα μέλη των ομάδων να διαπραγματευτούν τους διαμοιρασμένους χώρους, που βασίζονται στις απαιτήσεις του προκείμενου σεναρίου (Kittle & Hicks, 2009). Παράλληλα, στον βαθμό που οι συνεργαζόμενοι μαθητές χρειάζονται να διαπραγματευτούν τους διαμοιρασμένους χώρους και να συμφωνήσουν για τις διαδικασίες προκειμένου να κάνουν το σύστημα να δουλέψει, παίρνουν τις δικές τους αποφάσεις και νιώθουν υπεύθυνοι για το

κείμενο που γράφουν. Η εν δυνάμει συμβολή, κατ' επέκταση, του Wiki στην *αρχή της αυτόνομης γλωσσικής μάθησης* είναι σημαντική (Kessler, 2009: 81).

Τέλος, οι μαθητές, καθώς έχουν τη δυνατότητα στο σενάριο να προσθέτουν, να τροποποιούν ή να διαγράφουν περιεχόμενα των κειμένων τους στο Wiki, μπορούν να διαμοιραστούν με πιο ισότιμο τρόπο τα κείμενα από ό,τι συμβαίνει στην παραδοσιακή τάξη· όπου, κατά κανόνα, ο δάσκαλος παρέχει τα υπό εξέταση κείμενα και οι μαθητές, προφορικά ή γραπτά, απαντούν (Lundin, 2008: 443-445). Αυτή η εντελώς «ανοιχτή» δομή του Wiki δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές, υπερβαίνοντας τους παραδοσιακούς τύπους γραψίματος, να διεπιδράσουν με κριτικό τρόπο στην εκπόνηση των συνεργατικών τους δραστηριοτήτων και να αναστοχαστούν το κείμενο που παράγουν (Lundin, 2008: 437-438, 440). Κατ' επέκταση, όπως χαρακτηριστικά σημειώνουν οι Maxwell & Felczak (2011: 103), αν είναι να πάρουμε την ιδέα της κονστρουκτιβιστικής μάθησης στα σοβαρά, το Wiki, επιτρέποντας τη συνδιαμόρφωση των κειμένων, βοηθάει τους μαθητές να συγκροτήσουν μια *κοινότητα έρευνας* “community inquiry”.

Κείμενα

Κείμενα σχολικών εγχειριδίων

Δραματική Ποίηση Β' Λυκείου Γενικής Παιδείας:

Σοφοκλέους, *Τραγωδία*: [«Αντιγόνη»](#).

[Έκφραση - Έκθεση](#) Β' Λυκείου

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Βίντεο

[«Αντιγόνη»](#) του Σοφοκλή, Εθνικό Θέατρο, Κεντρική Σκηνή 1995, μετάφραση: Μίνως Βολανάκης, σκηνοθεσία: Μίνως Βολανάκης, μουσική: Μίκης Θεοδωράκης, σκηνογραφία: Μίνως Βολανάκης - Νίκος Κασαπάκης [πηγή: Ψηφιοποιημένο Αρχείο Εθνικού Θεάτρου]

Ιστοσελίδες

[RealPlayer](#) [Ελεύθερο λογισμικό επεξεργασίας βίντεο]

[Windows Live Movie Maker](#) [Ελεύθερο λογισμικό επεξεργασίας παρουσιάσεων, ταινιών και ήχου]

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α΄ Φάση: Προβολή της βιντεογραφημένης «Αντιγόνης» σε ολομέλεια

Δραστηριότητα 1^η: Σύσταση της θεατρικής παράστασης

Στην τάξη ο εκπαιδευτικός εισάγει τους μαθητές σε βασικά χαρακτηριστικά της θεατρικής παράστασης της «[Αντιγόνης](#)», παραγωγής 1995 του Εθνικού Θεάτρου, σε σκηνοθεσία Μ. Βολανάκη. Επειδή το υλικό αυτό της παράστασης του Εθνικού Θεάτρου πρόκειται να αξιοποιήσουν οι μαθητές στις δραστηριότητές τους, η σύσταση των στοιχείων της παράστασης γίνεται από τον εκπαιδευτικό με απευθείας διαχείριση της σχετικής ιστοσελίδας. Η παρουσίαση μοιράζεται: α) στα προ της παράστασης – αντιπροσωπεύεται με τα στοιχεία της ιστοσελίδας «Πρόγραμμα» και μέρος των «Δημοσιευμάτων»– β) στην ίδια την παράσταση –δηλώνεται με τα στοιχεία «Θεατρικό έργο», «Συντελεστές», «Διανομή», «Τόπος και τον Χρόνος», και γ) στα μετά της παράστασης, όπου και οι δημοσιευμένες στον Τύπο κριτικές στα «Δημοσιεύματα». Ο εκπαιδευτικός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στους «Συντελεστές», τη «Διανομή», στον «Τόπο και Χρόνο» και τις κριτικές στα «Δημοσιεύματα». Τα στοιχεία αυτά μπορούν να εκμεταλλευτούν οι μαθητές στις επόμενες δραστηριότητές τους. Στο πλαίσιο της σύστασης αντιμετωπίζονται τυχόν απορίες των μαθητών, που κρατούν σημειώσεις.

Δραστηριότητα 2^η: Παρακολούθηση βίντεο

Στη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές παρακολουθούν στην τάξη ολόκληρη τη βιντεογραφημένη παράσταση της «[Αντιγόνης](#)». Ο εκπαιδευτικός έχει φροντίσει να συνδέσει τα [επτά αποσπάσματα](#) της παράστασης του Εθνικού σε ένα βίντεο, ώστε να

μη διασπάται η παρακολούθησή της από τους μαθητές:¹ Στο σενάριο ο εκπαιδευτικός έχει κατεβάσει από την ιστοσελίδα του Εθνικού, με τον [Real Player](#), τα [επτά αποσπάσματα](#) στον υπολογιστή του, τα έχει μετατρέψει, στη συνέχεια, σε μια μορφή, συμβατή προς επεξεργασία στο [Windows Live Movie Maker](#), όπου εκεί ενώνει όλα τα αποσπάσματα. Τέλος, ανεβάζει το ενιαίο βίντεο στον προσωπικό του Google Drive και από εκεί, αντιγράφοντας τον κώδικά του, αναρτά ολόκληρη τη βιντεογραφημένη παράσταση σε ειδική σελίδα στο Wiki του μαθήματος. Από τη σελίδα αυτή του Wiki γίνεται η προβολή της βιντεογραφημένης παράστασης στους μαθητές.

Δραστηριότητα 3^η: Συζήτηση

Με κατευθυντήριες ερωτήσεις του εκπαιδευτικού, οι μαθητές εκφράζονται ελεύθερα και προφορικά, διατυπώνοντας τις εντυπώσεις και τις πρώτες εκτιμήσεις τους από την παρακολούθηση της βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης. Παράλληλα, οι μαθητές ανακαλούν και εφαρμόζουν, μέσω των ερωτήσεων του εκπαιδευτικού, τις θεωρητικές γνώσεις που έχουν από την [Εισαγωγή](#) του σχολικού εγχειριδίου για το αρχαίο θέατρο, το δράμα και την τραγωδία.

Οι δραστηριότητες της φάσης αυτής εξελίσσονται σε τρεις διδακτικές ώρες

Β' Φάση: Συνεργατική παραγωγή λόγου

Δραστηριότητα 1^η: Συγκρότηση ομάδων εργασίας

Στο εργαστήριο πληροφορικής ο εκπαιδευτικός, διαχειριζόμενος σελίδες του Wiki του μαθήματος, εξηγεί στους μαθητές τις δραστηριότητες και πώς θα τις επιτελέσουν. Οι είκοσι τέσσερις (24) μαθητές του τμήματος Β 1 χωρίζονται σε έξι (6) ομάδες. Οι ομάδες αυτές θα παρακολουθήσουν πρώτα και θα διατυπώσουν ύστερα συνεργατικά, στο Wiki του μαθήματος, σχόλια-κρίσεις για τα επόμενα μέρη της θεατρικής

¹ Αποφεύχθηκε η απευθείας χρήση του βίντεο από το [YouTube](#), δεδομένου ότι δεν περιλαμβάνει ολόκληρη τη θεατρική παράσταση της «Αντιγόνης».

παράστασης της «Αντιγόνης» του Εθνικού,² την οποία παρακολούθησαν προηγουμένως ολόκληρη στην ολομέλεια:

1. Ομάδα 1^η: παρακολουθεί και διατυπώνει σχόλια-κρίσεις για τον Πρόλογο, την Πάροδο και το Α΄ Επεισόδιο.
2. Ομάδα 2^η: παρακολουθεί και διατυπώνει σχόλια-κρίσεις για το Α΄ Στάσιμο και το Β΄ Επεισόδιο.
3. Ομάδα 3^η: παρακολουθεί και διατυπώνει σχόλια-κρίσεις για το Β΄ Στάσιμο και το Γ΄ Επεισόδιο.
4. Ομάδα 4^η : παρακολουθεί και διατυπώνει σχόλια-κρίσεις για το Γ΄ Στάσιμο και τον Κομμό (Δ΄ Επεισόδιο).
5. Ομάδα 5^η: παρακολουθεί και διατυπώνει σχόλια-κρίσεις για το Δ΄ Στάσιμο και το Ε΄ Επεισόδιο.
6. Ομάδα 6^η : παρακολουθεί και διατυπώνει σχόλια-κρίσεις για το Ε΄ Στάσιμο και την Έξοδο.

Κάθε ομάδα αποτελείται από τέσσερα μέλη. Στο εσωτερικό λοιπόν κάθε τετραμελούς ομάδας καθορίζονται οι εξής ρόλοι (Εικόνα 2):

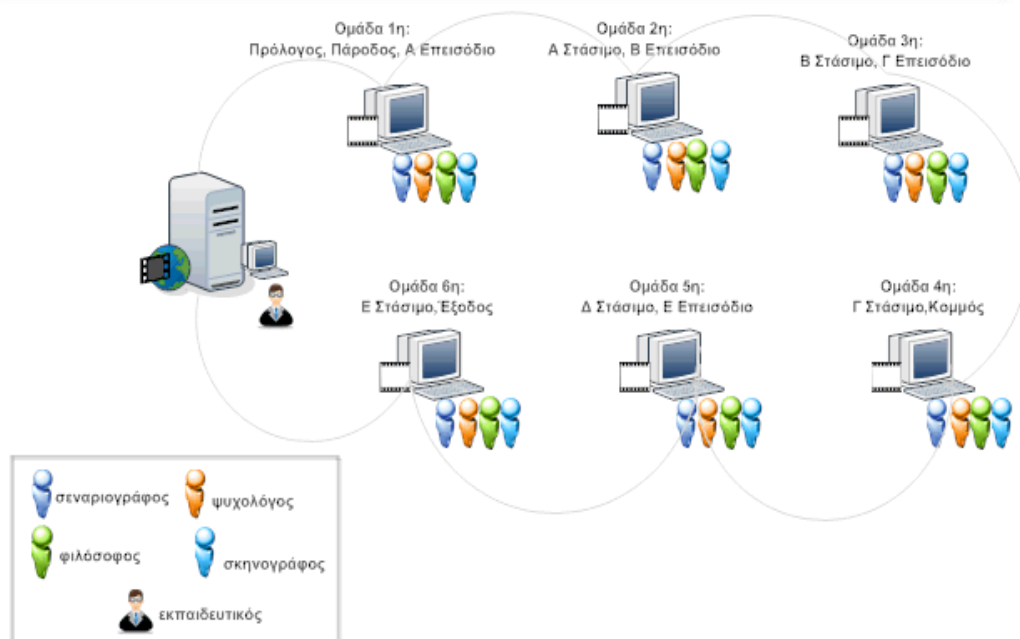
- α) Οι σεναριογράφοι: σχολιάζουν-κρίνουν τον τρόπο με τον οποίο δραματοποιείται στη βιντεογραφημένη θεατρική παράσταση ο μύθος-υπόθεση του έργου.
- β) Οι ψυχολόγοι: σχολιάζουν-κρίνουν το ήθος-χαρακτήρα των προσώπων που αναδεικνύουν οι ηθοποιοί με τη θεατρική τους υπόκριση.
- γ) Οι φιλόσοφοι: σχολιάζουν-κρίνουν τα διανοήματα-ιδέες που αναδύονται μέσα από την υπόκριση των ηθοποιών.

² Τηρούνται στο σενάριο οι τίτλοι των [επτά βίντεο clips](#) του Εθνικού. Ο Πρόλογος, ωστόσο, έχει ενωθεί με την Πάροδο και το Α΄ Επεισόδιο.

- δ) Οι σκηνογράφοι: σχολιάζουν-κρίνουν το σύνολο των στοιχείων (τόν της ὄψεως κόσμον) με τα οποία θεατροποιείται η τραγωδία (σκηνοθεσία, υπόκριση, σκηνογραφία, αντικείμενα και ενδυμασία των ηθοποιών).

Οι μαθητές, στο πλαίσιο της παρουσίασης του έργου τους, εντάσσονται στις ομάδες τους αναλαμβάνοντας παράλληλα τους ρόλους τους. Σε κάθε ομάδα ορίζεται ένας συντονιστής, που έχει τον έλεγχο των εργασιών στο εσωτερικό των ομάδων.

Τα [αποσπάσματα](#) έχουν αποσπαστεί από την ιστοσελίδα του Εθνικού Θεάτρου και έχουν αναρτηθεί σε σελίδες του Wiki με τον τρόπο που περιγράφηκε προηγουμένως. Ο εκπαιδευτικός, με τον Real Player, κατεβάζει στον υπολογιστή του τα αποσπάσματα, τα φορτώνει, στη συνέχεια, στον GoogleDrive και, με αντιγραφή του κώδικά τους, τα αναρτά σε ειδικές σελίδες του Wiki του μαθήματος. Στο κάτω μέρος της σελίδας του Wiki, όπου υπάρχουν τα αποσπάσματα, οι μαθητές θα συντάξουν, με βάση σχετική οδηγία του εκπαιδευτικού, τις πρώτες εντυπώσεις τους για τη θεατρική παράσταση. Ο τίτλος σε κάθε τμήμα του βίντεο λειτουργεί ως υπερδεσμός, που βγάζει στο αρχείο του Εθνικού Θεάτρου για την παράσταση της [«Αντιγόνης» \(1995\)](#). Ο εκπαιδευτικός δείχνει τα αναρτημένα στο Wiki βιντεογραφημένα αποσπάσματα στους μαθητές, που βγάζουν στις ειδικές σελίδες, όπου και θα συντάξουν τα πρώτα μικροκείμενά τους. Οι μαθητές εξοικειώνονται με τα σχετικά περιεχόμενα στο Wiki.

Εικόνα 2: ρόλοι στο εσωτερικό των έξι ομάδων

Η προηγούμενη δραστηριότητα εξελίσσεται σε μία διδακτική ώρα.

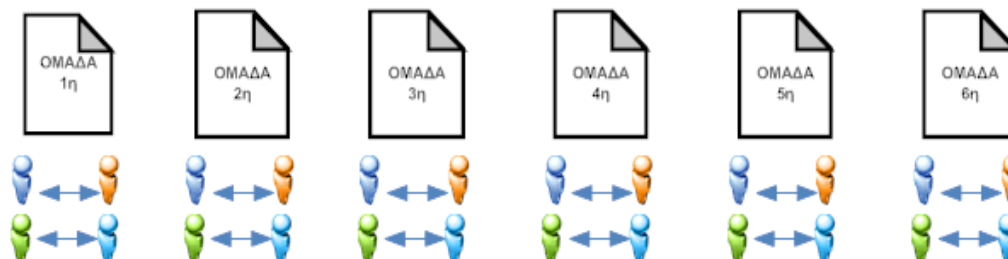
Δραστηριότητα 2^η: Παρακολούθηση βίντεο με γράψιμο

Τα τέσσερα μέλη των έξι ομάδων, ακολουθώντας σχετική οδηγία του εκπαιδευτικού, παρακολουθούν πρώτα και διατυπώνουν ύστερα τα σχόλια-κρίσεις τους για τα μέρη της θεατρικής παράστασης που τους αναλογούν στις σελίδες του Wiki, όπως έχει καθοριστεί στην αμέσως προηγούμενη δραστηριότητα. Τα κείμενα που παράγουν στο συγγραφικό αυτό στάδιο οι μαθητές δεν είναι οριστικά, αλλά αποτελούν ένα είδος «πρόβας», τα οποία επιδέχονται διορθώσεις και βελτιώσεις.

Δραστηριότητα 3^η: Αλληλοδιόρθωση

Στη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές, ακολουθώντας υποδείξεις του εκπαιδευτικού, διορθώνουν τα σχόλια-κρίσεις τους για τα μέρη της βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης. Η διόρθωση εξελίσσεται στο εσωτερικό των ομάδων ανά ζεύγη, με βάση το επόμενο σχήμα (Εικόνα 3): ο σεναριογράφος διορθώνει το κείμενο του

ψυχολόγου και αντίστροφα· ο φιλόσοφος διορθώνει το κείμενο του σκηνογράφου και αντίστροφα.

Εικόνα 2: ομάδες αλληλοδιόρθωσης

Κατά την αλληλοδιόρθωση των κειμένων συμπληρώνεται από τους διορθωτές μαθητές το πλαίσιο *describe your changes*, που βρίσκεται στο κάτω μέρος της σχετικής σελίδας του Wiki, ώστε τα μέλη της ομάδας που δέχονται τις αλλαγές να έχουν τη δυνατότητα από το «page history» όχι μόνο να τις βλέπουν αλλά και να τις κατανοούν. Ο εκπαιδευτικός παρακολουθεί, μέσω της λειτουργίας του Wiki «page history», τις διορθώσεις στις οποίες προβαίνουν οι μαθητές και τις σημειώνει. Εξάλλου, ο εκπαιδευτικός ειδοποιείται αυτόματα στο ηλεκτρονικό του ταχυδρομείο για τις εκάστοτε αλλαγές που συμβαίνουν στο σύστημα από τους μαθητές.

Δραστηριότητα 4η: Βελτίωση των κειμένων

Στη δραστηριότητα αυτή τα μέλη των ομάδων που έχουν δεχτεί διορθώσεις βλέπουν από το *Page History* το διορθωτικό σχόλιο που τους έγινε. Στη συνέχεια, ενεργοποιώντας το κουμπί *Compare* μπορούν να συγκρίνουν το δικό τους κείμενο με το κείμενο της προτεινόμενης διόρθωσης. Έτσι, επανεξετάζουν το κείμενό τους, αποδεχόμενα ή και απορρίπτοντας, ενμέρει ή ενόλω, τις διορθωτικές προτάσεις. Βελτιώνουν, επομένως, ανάλογα με τις προτεινόμενες διορθώσεις το κείμενό τους.

Οι προηγούμενες δραστηριότητες 2 έως 4 εκτελούνται από τα μέλη των ομάδων στο σπίτι τους. Καθορίζεται οι μαθητές να έχουν ολοκληρώσει όλες τις δραστηριότητες μέχρι την επόμενη συνάντησή τους στην τάξη.

Γ' Φάση: Ανατροφοδότηση

Δραστηριότητα 1^η : Κρίσεις-σχόλια του εκπαιδευτικού

Στο εργαστήριο πληροφορικής ο εκπαιδευτικός εκφράζει τις πρώτες αξιολογικές του κρίσεις για το περιεχόμενο και τη μορφή των κειμένων τα οποία συνέταξαν τα μέλη των ομάδων. Συνοπτικά διατυπωμένες οι κρίσεις αυτές έχουν ενταχθεί ήδη ως σχόλια από τον εκπαιδευτικό στο κάτω μέρος των σελίδων του Wiki όπου οι μαθητές έχουν συντάξει τα κείμενά τους, στο πλαίσιο *Add a comment*. Ο εκπαιδευτικός δεν παρεμβαίνει ως αξιολογητής αλλά ως ένας «τρίτος» αναγνώστης που εκφέρει τη γνώμη του στα κείμενα των μαθητών. Επίσης, με τη «σχολιαστική» παρέμβασή του ο εκπαιδευτικός αποφεύγει να προτείνει πολλές και ετερόκλητες βελτιωτικές προτάσεις που να δημιουργούν σύγχυση στους μαθητές. Οι διατυπώσεις των αξιολογικών κρίσεων-σχολίων, επειδή αποβλέπουν στον επανέλεγχο του κειμένου, εκφράζονται με διακριτικό τρόπο ώστε να υποκινούν τον αναστοχασμό των μαθητών και να αποτρέπουν την αποθάρρυνση των μαθητών.

Δραστηριότητα 2^η : Επανελέγχος των κειμένων από τους μαθητές

Στη δραστηριότητα αυτή τα μέλη των ομάδων αντιδρούν στις κρίσεις-σχόλια του εκπαιδευτικού. Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να εκφράσουν ελεύθερα τη συμφωνία ή τη διαφωνία τους με τη γνώμη του «τρίτου» αναγνώστη-κριτή και να διατυπώσουν απορίες, στις οποίες απαντά ο εκπαιδευτικός. Προβαίνουν στον τελικό επανέλεγχο των κειμένων τους, έχοντας λάβει σαφείς υποδείξεις.

Οι δύο προηγούμενες δραστηριότητες εξελίσσονται σε δύο διδακτικές ώρες.

Δ' Φάση: Σύνδεση κειμένων στις ομάδες «ειδικών»

Δραστηριότητα 1^η: Διαμόρφωση κειμένων

Στο εργαστήριο πληροφορικής τα μέλη των έξι αρχικών ομάδων ανασυντίθενται συγκροτώντας τέσσερις ομάδες «ειδικών»: α) σεναριογράφων, β) ψυχολόγων, γ) φιλοσόφων, δ) σκηνογράφων. Κάθε ομάδα «ειδικών» θα τοποθετήσει τα σχόλια-κρίσεις που ήδη έχει συντάξει σε μία νέα ξεχωριστή σελίδα του Wiki. Οι σελίδες αυτές περιέχονται σε διαμορφωμένο στο Wiki φάκελο από τον εκπαιδευτικό.

Επομένως, σε τέσσερις ξεχωριστές σελίδες του Wiki θα φιλοξενηθούν τώρα τα έξι κείμενα των σεναριογράφων, των ψυχολόγων, των φιλοσόφων, και των σκηνογράφων. Οι ομάδες «ειδικών» μεταφέρουν τα κείμενά τους στις νέες σελίδες του wiki, τοποθετώντας τα με τη σειρά που αντιστοιχούν στα έξι μέρη της θεατρικής παράστασης (Εικόνα 4):

Εικόνα 4: Τέσσερις σελίδες στο wiki με τα έξι κείμενα των «ειδικών»

Η προηγούμενη δραστηριότητα εξελίσσεται σε μία διδακτική ώρα

Δραστηριότητα 2^η: Βελτίωση κειμένων

Στη δραστηριότητα αυτή οι ομάδες «ειδικών» επεξεργάζονται τα περιεχόμενα των τεσσάρων σελίδων τους (οι σεναριογράφοι τη σελίδα για τη δραματοποίηση του μύθου, οι ψυχολόγοι τη σελίδα για το ήθος-χαρακτήρα των ηθοποιών, οι φιλόσοφοι για τις ιδέες του έργου και οι σκηνογράφοι για τη σκηνική παράστασή του), ώστε αυτά να αποκτήσουν συνοχή και συνεκτικότητα. Επίσης, καθώς τώρα οι ειδικοί έχουν μπροστά τους τις κρίσεις των συμμαθητών τους μπορούν να αναθεωρήσουν / βελτιώσουν τα κείμενά τους.

Δραστηριότητα 3^η: Ένωση κειμένων

Στη δραστηριότητα αυτή οι ομάδες «ειδικών» συγκροτούν τις τέσσερις διαφορετικές σελίδες τους σε μία. Προκύπτει έτσι ένα κείμενο με τέσσερις κατά σειρά ενότητες (τον μύθο, το ήθος, τη διάνοια, την όψη) [Εικόνα 5], το οποίο θα απαρτίσει το κύριο μέρος της παρουσίας της θεατρικής παράστασης.

Εικόνα 5: σελίδα στο wiki με τις τέσσερις ενότητες της Παρουσίασης της «Αντιγόνης»

Οι δραστηριότητες 2 & 3 εκτελούνται από τους μαθητές εξ αποστάσεως, στο σπίτι. Τις ολοκληρώνουν μέχρι τη νέα συνάντησή τους στην τάξη.

Ε΄ Φάση: Έκδοση της παρουσίασης

Δραστηριότητα 1^η: Τελική επιμέλεια της παρουσίασης

Στο εργαστήριο πληροφορικής οι μαθητές εργάζονται στο πλαίσιο των αρχικών τους έξι ομάδων. Σε προδιαμορφωμένο από τον εκπαιδευτικό ψηφιακό έγγραφο οι ομάδες αναλαμβάνουν την τελική επιμέλεια των επόμενων μερών της θεατρικής παρουσίασης:

1. Η 1^η ομάδα συμπληρώνει τα προκαταρκτικά στοιχεία της παρουσίασης (τίτλο θεατρικού έργου, συγγραφέας, παραγωγή, σκηνοθέτης, τόπος και χρόνος παράστασης, όνομα κριτικού).
2. Η 2^η ομάδα συντάσσει την εισαγωγική και επιλογική παράγραφο της παρουσίασης.
3. Η 3^η ομάδα προβαίνει στην τελική επεξεργασία της παρουσίασης, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τις ομάδες «ειδικών».

4. Η 4^η ομάδα τοποθετεί στην παρουσίαση έναν τίτλο και υπότιτλους στις τέσσερις ενότητες της παρουσίασης-κριτικής (τον μύθο, το ήθος, τη διάνοια και την όψη).
5. Η 5^η ομάδα τοποθετεί στην παρουσίαση δύο φωτογραφίες από την θεατρική παράσταση με δύο λεζάντες.
6. Η 6^η ομάδα τοποθετεί, όπου κρίνει αυτή αναγκαίο, υπερσυνδέσμους.

Η δραστηριότητα αυτή εξελίσσεται σε δύο διδακτικές ώρες

Δραστηριότητα 2^η : Έκδοση της παρουσίασης

Στη δραστηριότητα αυτή ο εκπαιδευτικός αναρτά την παρουσίαση των μαθητών ως υπερσύνδεσμο στο ιστολόγιο της τάξης ([ΓΕΝΝΑΔΕΙΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ](#) → ΥΛΙΚΟ Β ΛΥΚΕΙΟΥ → [Παρουσίαση «Αντιγόνης»](#)).

Δραστηριότητα 3^η: Αξιολόγηση:

Με το τέλος του σεναρίου οι μαθητές αξιολογούνται από τον εκπαιδευτικό με ρουμπρίκα που περιλαμβάνει κριτήρια ανταπόκρισης στα προϊόντα μάθησης (ανά ομάδα) και τη διαδικασία μάθησης (ανά μαθητή), (βλ. τον επόμενο πίνακα).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

	ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗ ΕΠΙΔΟΣΗ	ΜΕΤΡΙΑ ΕΠΙΔΟΣΗ	ΧΑΜΗΛΗ ΕΠΙΔΟΣΗ	ΒΑΘΜΟΙ	
		3	2	1		
ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΜΑΘΗΣΗΣ ΑΝΑ ΟΜΑΔΑ	Ορθότητα κρίσεων	Τα μέλη της ομάδας διατύπωσαν σωστές και τεκμηριωμένες κρίσεις-εντυπώσεις (κατά 80-100%)	Τα μέλη της ομάδας διατύπωσαν σωστές και τεκμηριωμένες κρίσεις-εντυπώσεις (κατά 50-80%)	Τα μέλη της ομάδας διατύπωσαν σωστές και τεκμηριωμένες κρίσεις-εντυπώσεις σε ποσοστό κάτω του 50%		
	Πληρότητα	Τα μέλη της ομάδας ανταποκρίθηκαν σε όλα (κατά 80-100%) τα ζητούμενα των εργασιών και δραστηριοτήτων	Τα μέλη της ομάδας ανταποκρίθηκαν σε ποσοστό 50-80% στα ζητούμενα των εργασιών και δραστηριοτήτων	Τα μέλη της ομάδας ανταποκρίθηκαν σε ποσοστό κάτω του 50% στα ζητούμενα των εργασιών και δραστηριοτήτων		
	Χρονική διάρκεια ολοκλήρωσης έργου	Τα μέλη της ομάδας ολοκλήρωσαν έγκαιρα (μέσα στο προβλεπόμενο χρονικό διάστημα) τις εργασίες και δραστηριότητές τους	Τα μέλη της ομάδας δεν ολοκλήρωναν συνεχώς έγκαιρα τις εργασίες και δραστηριότητές τους. Η παραβίαση πάντως του προβλεπόμενου χρονικού ορίου δεν εμπόδιζε σημαντικά την εξέλιξη του έργου	Τα μέλη της ομάδας δεν ολοκλήρωσαν έγκαιρα πολλές από τις εργασίες και δραστηριότητές τους. Η παραβίαση του προβλεπόμενου χρονικού ορίου εμπόδισε σημαντικά την εξέλιξη του έργου		
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΜΑΘΗΣΗΣ ΑΝΑ ΜΑΘΗΤΗ	Συμμετοχή στο wiki	Ο μαθητής έδειξε προθυμία για συμμετοχή στο wiki. Πρότεινε τουλάχιστον 2 σημαντικές διορθώσεις (Ενεργητική συμμετοχή)	Ο μαθητής έδειξε μερική προθυμία για συμμετοχή στο wiki. Πρότεινε 1 σημαντική διόρθωση (Μέτρια συμμετοχή)	Ο μαθητής έδειξε αδιαφορία και δεν πρότεινε καμία διόρθωση (Παθητική συμμετοχή)		
						ΣΥΝΟΛΟ

--	--	--	--	--	--	--

Πίνακας: «Ρουμπρίκα αξιολόγησης»

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στο σενάριο αυτό δε δίνονται Φύλλα Εργασίας (έντυπα ή ηλεκτρονικά) προς συμπλήρωση στους μαθητές. Όλες οι δραστηριότητες εκτελούνται στο περιβάλλον του Wiki. Ο εκπαιδευτικός δίνει εξηγήσεις και οδηγίες προφορικές και γραπτές (στο Wiki) για την πορεία των εργασιών.

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο θα μπορούσε να εξελιχθεί με διαφορετικό σχηματισμό των ομάδων, στην ορθόδοξη μορφή της της *συνεργατικής συναρμολόγησης* “jigsaw”, και με τον εμπλουτισμό της κατανομής των ρόλων στα μέλη των ομάδων, ώστε να συμπεριληφθούν πρόσθετα μέρη της θεατρικής παράστασης, όπως ο μεταφραστικός λόγος ή και η μουσική. Η μετατόπιση, φυσικά, της εφαρμογής του σεναρίου στο οριστικό πέρας της διδασκαλίας του κειμένου της τραγωδίας, εν είδει συνολικής θεώρησης (Σεράνης, 2009), θα επέβαλε πολλαπλάσιες και πιο συστηματικές δραστηριότητες.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Οι μαθητές συγχέουν εύκολα το κείμενο της «Αντιγόνης» με τη συγκεκριμένη θεατρική της εκδοχή. Δυσκολεύονται, εξάλλου, να διατυπώσουν προσωπικές κρίσεις ή σχόλια επί της θεατρικής παράστασης, επιμένοντας σε περιγραφικού τύπου διατυπώσεις. Η ποιότητα του βίντεο δεν βοήθησε αποτελεσματικά συγκεκριμένες ομάδες, όπως αυτή των σκηνογράφων, στη διατύπωση των κρίσεων-σχολίων. Σε αρκετές περιπτώσεις οι μαθητές έδειχναν ότι αντιλαμβάνονταν τα ζητούμενα των εργασιών τους, ωστόσο, στην πράξη, διαπιστωνόταν ότι δεν είχαν κατανοήσει τον τρόπο εφαρμογής τους.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aronson, E. & S. Patnoe. 1997. *The Jigsaw Classroom: Building Cooperation in the Classroom*. New York: Addison Wesley Longman, Inc.

Ausubel, D. P., Novac, J. D. & H. Hanesian. 1978. *Educational Psychology: A Cognitive View*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Αξιολόγηση των μαθητών της Β΄ Λυκείου στη Νεοελληνική Γλώσσα (Εκφραση - Έκθεση). 1999: Μέρος Β΄: «Παρουσίαση και κριτική μιας θεατρικής παράστασης». ΥΠΕΠΘ - Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (ΚΕΕ).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Carr, T., Morrison, A., Cox, G. & A. Deacon. 2007. "Weathering Wikis: Net - based Learning meets Political Science in a South African University", *Computers and Composition* 24, 266-284.
- Dillenbourg, P. 1999. "What do you mean by *collaborative learning*?" Στο P. Dillenbourg (ed.), *Collaborative-Learning: Cognitive and Computational Approaches*. Oxford: Elsevier, 1-19.
- Halleran, M. R. 2005. "Tragedy in Performance". Στο R. Bushnell (ed.), *A Companion to Tragedy*. Oxford: Blackwell, 198-214.
- Ιακώβ, Δ. 1998. *Η ποιητική της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Kessler, G. 2009. "Student Initiated Attention to Form in autonomous Wiki - Based collaborative Writing". *Language Learning and Technology* 13(1), 79-95.
- King, J. 2002. "Using DVD Feature Films in the EFL Classroom". *Computer Assisted Language Learning*, 15(5), 509-523.
- Kittle, P. & T. Hicks. (2009). «Transforming the Group Paper with Collaborative Online Writing». Στο *Pedagogy: Critical Approaches to Teaching Literature, Language, Composition, and Culture* 9, 525-538.
- Κουτσογιάννης, Δ. 1998. *Περιθώρια δημιουργικής αξιοποίησης των ηλεκτρονικών υπολογιστών στη διδασκαλία του γραπτού λόγου: Έρευνα σε μαθητές Α' Γυμνασίου*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Τομέας Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ.
- Laurel, B. 1993. *Computers as Theatre*. Pennsylvania: Addison - Wesley Longman, Inc.
- Lundin, R. W. 2008. "Teaching with Wikis: Toward a Networked Pedagogy". *Computers and Composition* 25 (4), 432-448.
- Martindale, C. 1993. *Redeeming the Text: Latin Poetry and the Hermeneutics of Reception*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maxwell, J. W. & M. Felczak. 2011. "Success through Simplicity: On Developmental Writing and Communities of Inquiry". Στο R. E. Cummings, & M. Barton (eds.),

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Wiki Writing. *Collaborative Learning in the College Classroom*. The University of Michigan Press: Ann Arbor, 90-105.

Mee, E. & H. Foley (eds.). 2011. *Antigone on the Contemporary World Stage*. Classical Presences. Oxford, New York: Oxford University Press.

Meishar-Tal, H. & P. Gorsky. 2010. "Wikis: What Students Do and Do Not Do When Writing Collaboratively". *Open Learning: The Journal of Open and Distance Learning* 25(1), 25-35.

Μιχελάκης, Π. 2008. «Η θεατρική πρόσληψη της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας». Στο *Αρχαία ελληνική τραγωδία. Θεωρία και Πράξη*, επιμ. Α. Μαρκαντωνάτος – Χ. Τσαγκάλης. Αθήνα: Gutenberg, 609-635.

Παπάζογλου, Ε. 2011. «Η διδασκαλία της τραγωδίας στη μέση εκπαίδευση: μερικά ηθικά διδάγματα», *Φιλολογος* 143, 134-150.

Rosenblatt, L. 1978. *The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work*. Carbondale and Edwardsville, Illinois: Southern Illinois University Press.

Seferoğlu, G. 2008. "Using feature Films in Language Classes". *Educational Studies*, 34:1, 1-9.

Segal, Ch. 1995. *Sophocles' Tragic World. Divinity, Nature, Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Σεράνης, Π. 2009. «Η διδασκαλία της Αντιγόνης με τη χρήση φιλμ. Προοπτικές και προκλήσεις». *Νέα Παιδεία* 131, 85-99.

Stahl, G., Koschmann, T., & D. Suthers. 2006. "Computer-Supported Collaborative Learning. An historical perspective". Στο R. Keith Sawyer (ed.), *The Cambridge Handbook of the Learning Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, 409- 426.

Steiner, G. 2001. *Οι Αντιγόνες. Ο μύθος της Αντιγόνης στην λογοτεχνία, τις τέχνες και την σκέψη της Εσπερίας*. Μτφρ. Β. Μάστορης & Π. Μπουρλάκης. Αθήνα: Καλέντης.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- Taplin, O. 1996. «Ανοίγοντας την παράσταση κλείνουμε τα κείμενα;» *Τνδικτος* 5, 141-178.
- Teasley, A. B., & A. Wilder. 1997. *Reel Conversations: Reading Films with Young Adults*. Portsmouth, NH: Heinemann/Boynton Cook.
- Τσαρμποπούλου, Α. 2000. «Β' Λυκείου - Θέατρο: η τραγική σκηνή». Στο *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο...*, επιμ. Β. Αποστολίδου, Β. Καπλάνη & Ε. Χοντολίδου. Αθήνα: «Τυπωθήτω» - Γ. Δαρδανός, 301-315.
- Wiles, D. 2009. *Το αρχαίο ελληνικό δράμα ως παράσταση. Μια εισαγωγή*. Μτφρ. Ε. Οικονόμου. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Willems, M. 2007. "Video and its Paradoxes". Στο R. Jackson (ed.), *The Cambridge Companion to Shakespeare on Film*. Cambridge: Cambridge University Press, 35-46.